

1970-жылдары Чыңгыз Айтматовдун агагы Союзда эле эмес, чет мамлекеттерде таш жарып, Лениндик сыйлыктын лауреаты болуп калган мезгил эле. Анын үстүнө жаңы эле "Ак көмө" повести жарык көрүп, ал жараткан көркөм образдардын тегерегинде кызуу талаш-тартыш жүрүп турган. Александр Никитич мага Ч. Айтматов боюнча тема алуумду сунуштады. Мен да көктөн тилегимин жерден табылгансып сүйүнүп кеттим. Кеп пикир алышуулардан, талкуулардан кийин "Особенности изображения характеров в про-

1972-жылдын 1-январынан тартып туз-насиб буйрун Москвадагы А.М.Горький атындагы Адабият институтуна күндүзгү болумо аспирантурага отуп, окуп баштадым. Мен өткөн советская литература деген кафедрадагы окумуштуулар кенешин, филология илимдеринин кандидаты, доцент Александр Никитич Власенко деген окумуштууну менин илимий ишме жетекчиликке бекиттишти. Тема таңдай баштадык. Биздин убаракерчилигибиз көпкө деле созулган жок.

болгон. Ал -- менин улуу адам менен алгачкы кездешүүм, гүбөлүккө калган унутулгус кездешүүм.

Тилекке каршы, аспирантурада окуган жылдары дагы агай менен кездешүү бактысы буюрбады. Чыңгыз Төрөкулович Москвага келгенде "кармаш" эч мүмкүн эмес эле. Адатта "Москва" мейманканасына токточу, ага даап баруу кайда, барсаң да ал кишини табуу кыйын. ЦДЛ деп койчу Калемгерлердин борбордук үйүндө ал киши менен москвалык окуучулардын жолугушуулары болуп калар эле. Адабият институтунун студенттери, аспиранттары, окутуучулары чубап барчубуз, бирок агайдын жанына жетмек кайда, тээ алыстан, алыстан караанын көрүп, сөзүн укканга канат байлап, Добролюбов көчөсүндөгү жатаканабызга келгенге чейин, балким таң аткыча жатаканада агай жөнүндө, анын сөздөрү, чыгармалары жөнүндө бугубузду чыгара кеп кылар элек.

Азыр бир ачуу чындык айткым бар. Мен аны өз кулагым менен угуп, өз көзүм менен көргөн элем.

Чыңгыз Төрөкуловичтин даңазасы ааламды аралап, бакыт кушу башына конуп турганда, ал кишини бардыгы эле бирдей кабыл алып, "сүйүп" кетпегенин айткым келет. Айтматовду кубанып, жылуу кабыл алган москвичтердин ичинде биздин Айтматовдун ийгилигин көрө албай, жектегендер да жок эмес эле. Өз башымдан өткөн окуяны айтайын.

Адабият институтунда диссертациямды жазып бүтүп, талкуудан өтүп, коргоого сунуш кылынган соң жактай турганга жер издеп калдым. Биздин институтта Диссертациялык кеңеш жок эле, ал учурда Кыргызстанда да Кеңештин убактылуу иши токтотулган учур экен. Диссертациямды көтөрүп МГУга коргоо үчүн кезекке коюуну сүйлөшүүгө бардым. Совет адабияты боюнча кафедра башчысы А.Метченко деген профессор экен. Мени кабыл алып, диссертациямдын темасын окуду да, мыйгынын шылдыңдап күлүп: "Что можете писать о нем, когда он в характере сам ничего не понимает", -- десе болобу. Суу сөпкөндөй эле боло түштүм, тилим буулуп калды. Менин жаман оюм бардыгы эле Айтматовду сүйөт деп жүрбөймүбү... Бир топ тынымдан кийин кафедранын тиги башында олтурган бир окумуштууга: "Окуп чыгып, кабыл алуу же албоо боюнча пикириңизди айтыңыз", - деп ээк какты да чыгып кетти.

Көңүлсүз жылып барып, ал кишиге ишимди сундум. Ал киши улуту башкыр, совет адабияты боюнча мыкты адис Роберт Гатович Бикмухамедов деген окумуштуу болуп чыкты. Бир жумадан кийин жолуктук. Дагы эмне дей экен деп ага чейин ичкеним ирим, жегеним желим болду. Мени жылуу кабыл алды да: "Ишинди окуп чыктым, Сизге баары бир эмеспи кайдан жакташ. Мен жакында Уфадан келдим. Башкырт университетинде Диссертациялык кеңеш жаңы ачылды, ал жакка барсаңыз Сиздин иш үчүнчү болот. Бул жерде кезекти көпкө күтүп каласыз", - деди да, бир азга, айтсамбы, айтпасамбы деген кыялда турду да, анан: "Чыңгыз Айтматовго бул жерде кандай мамиле жасашарын көрдүңүз да. Менин кеңешим Уфага барыңыз", - деп, ишимди колуमा тапшырды. Орус элинде "не было бы счастья да несчастье помогло" деген макал бар го, ошондой болуп, А. Метченконун "азабанан" Р.Бикмухамедовдун кеңешин боюнча Уфага, Башкырт мамлекеттик университетинде кандидаттык диссертациямды чынында эле советте коргогондордун үчүнчүсү болуп ийгиликтүү коргоп, алгачкы илимий даражама ээ болдум.

Айтматов менен алгачкы күтүсүз кездешүүмдүн тартуулаган бактысы менин илимий багытымдын өзөгүн түзгөндүгүнө, менин тагдырым болуп калгандыгына Кудайга миң мертебе ыраазымын. Агайдын жаткан жери жайлуу, топурагы торко болсун, ылайым арбагы эли-журтуна ыраазы болсун!

Лайл УКУБАЕВА,
филология
илимдеринин доктору,
профессор

Айтматов менен кездешүү

изведениях Ч. Айтматова" деген темага токтолдук. Чыны айтсам Ч. Айтматовдун чыгармачылыгы боюнча теманы аларын алып алып, өзүмчө абдан сарсанга болдум, апкаарыдым. Мен киммин да, Чыңгыз Айтматов ким? Дүйнөлүк атакка ээ болуп, чыгармачылыктын пигине жетип турган таланттын чыгармачылыгына "тиш салуу" мага окшогон жаш, илим жолун жаңы гана баштаган, илимий-теориялык даярдыгынын деле чамасы чакталуу, Москвадагы борбордон алыс турган, бир карапайым кыргыз кызынын колунан келер бекен?.. Уктабай калдым. Айтматов менен бир республикадан болгонум менен ал кишини өңүмдө эмес, түшүмдө көргөн жан эмесмин. "Кудай сакта!" деп, ичимден миң мертебе келме келтирип, кудайга миң мертебе жалынып (атеисттик тарбияда экениме карабай...), илимий изилдөөчүлүк түйшүктүү сапарыма аттанып, Ч. Айтматовдун чыгармачылыгын кайрадан кайра окууга кириштим. Москвадагы Ленин китепканасы ачылгандан каш карайып жабылганча чыкпай, библиография түзүп, Айтматовдун чыгармачылыгына байланыштуу жазылган макалаларды, эмгектерди терип-тепчип жыйнап, окуй баштадым. Ошентип жүргөнчө кун ысып каникулга көтүр маалы келип калды. Илгерки жумоктогудай "аты ыргайдай, өзү торгойдой" дегендей эле, ал жылы арыктаганымды айтпа.

терлору Муратбек Рыскулов, байбичеси Сабира Күмүшалиева, анан дагы бир 2-3 актёр, анан Чыңгыз Төрөкулович Айтматов болсо болобу! Ме сага! Чыңгыз агайды бул жерден эмес, дегеле көрөм го деген үмүтүм да, кыялым да ал кезде болгон эмес. Кудайдын муну суна шүгүр... Чыңгыз ага өзү көп айткандай, бул да бир тагдыр, төлгө болсо керек деп ойлойм азыр...

түшүндүрдү. Кайран Сабира эже, кандай керемет киши эле! Дүйшөкө байкени уккан соң мен жакка көңүлүн буруп, бутумдан гөбөмө чейин сыдыра мзирими төгүлгөн көзү менен бир карап алды да, "ой, жакшы кызым экенсиң, мен азыр сен жөнүндө Мүкөмө айтайын, ал тааныштырсын Чыңгыз менен" деп, Чыңгыз агайдын жанында турган Мүкөсине "бери кел" дегендей ишарат кылды. Жакын келген Мүкөсине менин "таржымалымды" айта салды да, Чыңгыз агай менен тааныштырарын айтты.

Ошол, ошол болду... Мен Чыңгыз агайга какап-чакап жатып өзүмдүн ким экенимди эптеп түшүндүрдүм окшойт.

Ар дайым улуу кишилер жөнөкөй болот дешет элибиз. Мен да бул сөздүн калетсиз экенине ошондо дагы бир жолу, өзүмдүн жон терим менен сезип, биротоло ишенгем. Үч залкар тең жөп-жөнөкөй, кыбыраган менин жөн-жайымды угушуп, Чыңгыз ага темамды сурады. Менимче, темам агайга жаккандай болду. "Иште, кызым, сурооң болсо кайрылып тур", - деп гана кыскача сүйлөп, жалпы сөзгө өтүп кетишти. Бир дасторкондо отуруп тамак жедик, алар тамашалашып, чер жазып олтурушту.

Ошентип, 1972-жылдын август айынын бир күнү мен үчүн унутулгус күн болду. Чыңгыз Төрөкулович менен бетме-бет көрүшүп, аз да болсо таанышып, сүйлөшүп, бир дасторкондун четинде бирге даам сызуу бактысына ушундайча туш болгом. Бардыгы эч бир ойго келбеген жерден

турмуш, жашоо күтүлбөгөн кокустуктардан, сюрприздерден (бул сөздү эмне деп которуп жүрүшөт билбейм) турарына мен ошол жайда биринчи жолу ишендим. Кыргызстанга келип, үй-бүлөм менен сагынычымды жазып, анан бир канча күнгө кел жезгинде эс алып келүүнү чечип жолдошум экөөбүз Ысык-Көлгө жол тарттык. Ал жакта Бостерде жолдошум Нурдиндин Айыл чарба институтунда бирге окуган курсташы, досторубуз Тилек менен Жамыйланын ата-энесинин, агаларынын үйүрлөрү бар. Алардыкына байыр алмак болдук.

Тилектин агасы Дүйшөкө байкенин дарбазасын аттаганыбызда эле алма бак-

Ар дайым улуу кишилер жөнөкөй болот дешет элибиз. Мен да бул сөздүн калетсиз экенине ошондо дагы бир жолу, өзүмдүн жон терим менен сезип, биротоло ишенгем. Үч залкар тең жөп-жөнөкөй, кыбыраган менин жөн-жайымды угушуп, Чыңгыз ага темамды сурады. Менимче, темам агайга жаккандай болду. "Иште, кызым, сурооң болсо кайрылып тур", - деп гана кыскача сүйлөп, жалпы сөзгө өтүп кетишти. Бир дасторкондо отуруп тамак жедик, алар тамашалашып, чер жазып олтурушту.

тын ичинде бир топ меймандар жүргөнүн байкадык. (Көлдө жайкысын коноксуз болчу эмес, азыр пансионаттар көбөйүп жергиликтүү калктын жону селден калды) Дүйшөкө байке, Жамыйла жеңе (ал кишинин аялынын аты да Жамыйла эле), азыр жок, экөө тең дүйнө салып кетишти) казан аштуу, меймандос, колунда бардар адамдар эле. Дүйшөкө байке жакшы кызматта болчу. Ошондуктан Бостериге келген аттуу-баштуу адамдар алардыкына мейман болбой кетишчү эмес.

Байкелер, досторубуз бизди кубанып тосуп алышты. Анан эле тиги бактагы эс алып жүргөн адамдар кимдер экен дебейсизби... Алар белгилүү Кыргыз ак-

Чыңгыз Төрөкуловичтин бул жерде экенин укканда "тизем титиреп" бир башкача сезим туйуларга тушуктум. Кантип көрүшөм, кантип сүйлөшөм, экенини сүйлөшөм, эмне деп сүйлөшөм... Айтор, андагы менин психикалык абалымды кандай кылсам да азыр айтып бере албайм. Мен үчүн жер астын-үстүн болгондой эле болду. Тике барып "мен паланчамды" дегенге кудурет жок. Алар бактан үйгө дасторконго келгенге бир бурчта камалып турдум.

Мени туңгуктан Дүйшөкө байке чыгарды. Ал киши тигилер дасторконго отурлучу Сабира экени бөлүп чакырып, менин чоо-жайымды ал кишиге жакшылап